

מקורות לשיעור מבוא:

ישיבות הגאונים

איגרת מרב שרירא גאון (906 – 1006; אגרש"ג, מהד' לזין, עמ' xxviii-xxvii):

הוראותיהם ושאלותיהם מן הישיבה מבית הוועד. ואתם הנכם... משחיתים את המק' הזה בהחרישכם ממנו ובעזבכם אותו כי מאז החרישו אבותיכם התחילה הישיבה לחסור ועתה הנה הולכת וחסרה. ספו שנה על שנה. ואל אלהנו נשים דברתינו להצלכם מן העונש כי הנה הוכיח את אבותינו אחרי אשר הזכיר כמה מ..... ואמר להם: יען מה נאום יו"י) צבאות יען ביתי אשר הוא חרב ואתם רצ' אי' לביתו). ואם אמור תאמרון בלכבכם כי תישארון אתם על מתכונתכם ולא יישחתון

מדרשיכם והישיבה נשחתת הלא — ראשיכם המה ככ' ראשיכם שבטיכם א) ואיך ישחת הראש וישלם הגוף ואחר הראש הגוף הולך, הקיצו נא אחינו והביטו באלה ושימו כבוד לשם אלהיכם ולתורתו ולחכמיה. ולכו במנהג אבותיכם וכדרך הוריתם והחזירו את הדבר לישנו והגידו לנו ספיקותיכם למען תיראון את התשובות והתנובו ב) גם וגם יחוק לב חכמי הישיב' בראותם כי אתם פונים אליהם ופוחדים למזוגניהם ויודעים מקום טרחם בתו' ג) מן התשובות ודעו כי לא לכבודינו ולא לכבוד בית אבינו דיברנו אליכם קשות כאלה כי לכבוד יו"י ולכבוד תורתו למען לא יאבדון ארבע אמותיה כי אפילו רבתה תורה הרבה מאד במקומות אחרין ואולם ארבע אמות שלהלכה הנה הם וזאת הצורה הוא במקום סנהד' וראשה הוא במקום מ[שה רב]ינו: ומנהגות סנהדרין מהנה יוצאין וגלוי וידוע לפני קדושינו כי מתוך דחק וצער אנחנו אוספים את האלופים ואת התכמים בכל כלא וכלא וגורסים מסכתא דכלא ומנלים עוד מסכת אחרת וקובעים פרקים ואוחזים את הגדר שלא יפרין ונעזרים ביו"י אלהינו ומביאין את התלמידים לפנינו מדי עת בעתו לראות מה שנו ומה למדו בשבתם ואשר יוסיף נוסף בכבודו ואשר יתעצל נחרידהו אנו. וגם זו איי בחורינו שוקד ללמדם ולשום בפיהם ואשר לא ידע לשאול למדיהו דרך הקושיא ויחבב את הדרך בעיניו. ומטרפינו ומחלקינו ומפי עוללינו אנחנו מונעים ונותנין להם לנדוד את

הדבר הזה ולתקן את מקום הורינו ואשר היו תלמידי אבינו ואבי אבינו במה שראינו עושין אותו אנחנו עכשיו עושין אתו בעצמינו לחבב את הדבר למען לא תפוג התורה. ומרוב הדוחק הן כבר עלינו הצער ורבענו ההת משאינו ואין לאל ידנו ואין בנו יכולת [וי]י הצדיק על כל הבא עלינו. והוא נצחנו ושארנו. ומקיני ותוחלתינו ודינו. ועליכם אהינו [לע]מוד בדבר ומתוך דהק וצער כתבנו אליכם (ודברים) [הדברים] האלה ומרוב שיחנו וכעסינו הרבינו בדברים עמכם כי אתם הרי ישראל [אל] ונכבדיהם. . . כי ימנעון חוקי החכמים יעזבון את התורה ויתעסקון במלאכות ככת'ה): וארעה כי מניות הלויים ונ' מה תקנת הדבר להריב עם השובי ישראל ונכבדיהם ככם וכיוצא בכם כאשר הריבוננו עמכם עד אשר יתקן הדבר ככת'ו) ואריבה את הסננים ואומרה מדוע נעזב בית אלהינו. ואקבצם ואעמידם על עמדם, ולהציב פקידים ונאמנים לגבות ולקחת ולקום בדבר ככ' אחריו) ואוצרה על אוצרות שלמיה הכהן וצדוק הסופר ופדיה מן הלויים ועל ידם הגן בן זכור בן מתניא כי נאמנין נחשבו ועליהם לחלק לאחיהם וכאשר הוכחנוכם באהבה כן הגה היצבנו יד לישראל בכל ארץ מבוא השמש (בהם כמת) [בהסכמת] כל חכמיה את הזקן הרב האדיר והאביר והאציל ה).

אגרת רב שמואל בן עלי (נפ' 1198), מהד' אסף, עמ' 69:

הדורות, כל אחד ואחד מהם בוחר מי שהוא ראוי לשיבה וקוראו ומט...
 וסומכו. ואם יאמר האומר כי ימים רבים לישראל בלא סמיכה בראותו האמור⁴
 כי אין סמיכה בחוצה לארץ יש לאל מלים⁵ להשיבו ולהרגיעו כי האמור אין סמיכה
 בחוצה לארץ הני מילי לדון דיני קנסות אבל לדיני הודאות והלואות יש סמיכה.
 יש על עיקר זה ראיות לא תכילם אגרת זו אך הגדנו לכם עיקר ויסוד לבנות
 עליו וחכמתכם תאיר פניכם ועיניכם להבין כל סתום, והמעיד על היסוד
 הזה אשר יסדנוהו מנהג ראשי השיבות בבבל מימות רבנו רב ועד היום
 הזה, כל אחד ואחד ככתוב בזכרוננו ואגרותיו, כי אין ראש אלא מי שמקבל רשותו
 וגדולתו מהראש שהיה לפניו. והנה דברי רבנו האיי וזולתו מן הגאונים בחרט

קטע מהגניזה עם סדר לימוד מסכתאות (מתוך MGJW, 67, עמ' 134-135)

(1) . . . [סדר קדשים שחיתת קדשים² י"ד פירקי³ [מנחות י"ג פיר' (2) שחיתת-חולין⁴ י"ב פירקי, בכורות ט' פירקי] ערכים ט' פירקי [תמורה ו' פי' (3) כריתות ו' פי' מ[עילה ו' פי' מידות ו' פי' תמיד ו' פי' קינים ג' פירקי [סך פירקי (4) ד] הדין סידרא, בהדי תרומה⁵ וכריתות ומעילה ומידות ותמיד וקינים פ"ט פירקי, (5) מגרסין מן הדין סידרא ה' מסכתא⁶.

סדר טהרות¹ ואהילות² ח"י פירקי, נגעים (6) [י"ד פיר] קי פרה י"ב פ טהרות י' פירקי: מקוות י' פירקי נדה י' פרה מכשירים ו' פירקי (7) [זבים] ה' פירקי, טבול יום ד' פירקי, ידים ד' פירקי עקצין ג' פירקי סך פירקי דהדין סדרא (8) . . . דקא מיגרסין מנהון נדה י' פירקי, וסך מסכתא דקא מיגרסין הידנא מן אילן (9) שתי סדרי: מן סדר זרעים ברכות ט' פי'. ומסדר מועד שבת כד פירקי: ועירובי י' פרה (10) פסח³ י' פי' וסדר יומא⁴ ח' פי' וסוכה ה' פי' וראש השנה ד' פי' ותעניות⁵ ד' פי' חגיגה ג' פירקי: (11) ומועד משקין⁶ ג' פירקי סך פירקי ע"א, ומן סדר נשים יבמות י"ז פי' וכתובות י"ג פרה (12) [גמים] . . . פרה סוטה ט' פירקי וקידושין ד' פירקי סך פירקא צ"א: ומן סדר נזיקין⁷ ג' באבי ל' (13) [פירקי] סנהדרין י"ד פירקי⁸: ושבועות ח' פירקי: עבודה זרה ה' [פי' ואבות⁹ ה' פי' סך פי' ס"ב: (14) סדר קדשים שחיתת קדשין ד"י פירקי ומנחות י"ג פיר' שחיתת חולין י"ב פירקי (15) בכורות ט' פירקי ערכים ט' פי' סך כולם נ"ז פירקי, סך כולהון פירקי דתלמוד רס"ה (16) וצריך אנכי לבודקם ולהתבוננם¹⁰.

תשובה לרב מתתיהו גאון פומבדיתא (863 לסה"נ; אסף, תשובות הגאונים מתוך הגניזה, עמ' 144):

סימן יפה לכל ישראל⁹ שאילות אלו יצאו לפנינו לשער ישיבה

של אדונינו מתתיהו ראש ישיבת גאון יעקוב חסוד אדוננו¹¹ דנינו רבי והגיע לפנינו

20 בחודש ניסן בערב הפסח שלשנת אלף ומאה ושבעים וארבע שנים לאחר שנפ'

שנפטרו אלופים וחכמים ותלמידים מלפנינו [ו] בשלום איש לביתו ולאחר שיצאו

ימי הפסח צוינו ושגרנו על החכמים ובאו לפנינו וצוינו אותם והתבוננו בהם

ל לפי מה שכתוב בהן ניראה לנו אמר אבינו¹² מכתא דתפול¹³ הלכה למשה

תשובת רב שר שלום גאון (סורא, 853-843; תשובות גאונים קדמונים, סי' מו):

שר שלום וש"ע גוי שהכניס ידו בתוך יינו של ישראל כולן מסובכות זו בזו ומאפילות ביותר ואם היה רצון והייתם לפנינו היה אפשר לפרשן יפה יפה ולבררן יפה יפה זו מזו כמות דבר דבור על אפניו מפני שכשתלמיד יושב בפני רבו וישא ויתן בדבר הלכה יודע רבו לאיזה צד לבו נוטה ומה מתעלם ממנו ומה מתברר לו ומה מתקש עליו ופושט לו עד שמאיר עיניו ומראה לו פנים בהלכה אבל בכתב כמה אפשר לו אלא מקצת צוינו וכתבו לכם

אוצר הגאונים, יבמות:

כך ראינו שאם הולך למקום שאין מכירין אותו ומשמר י' שכתו בשוק ומשמר כל מצות מקבלין אותו להיות כישראל כשרים ח' ואין סחייבין אותו לחזור למקום שמכירין אותו ט' שהכל יודעין שאם חוזר לשם הורגין אותו לפיכך מותר לשחות עמו בכוס של יין ואין חוששין לו משום כגע גוי. ושאלתם י' משומד שאמר רוצה אני לחזור שלא באותה המדינה שפשע מנגדין ליה וצריך טבילה או דילמא מהימנינן ליה ולא צריך טבילה אי נמי חיישינן שלא יתא הערמה ומטמי' כשרים כהדיה באכילה ובשתיה ולא מהימן ולא אכלינן בהדי' עד דמקבל מינגד על שכפר וטבילי' על שקצים ורמשים.

כך ראינו שמלקות	ושאלתם א' בשביל	ומשומד ב' שחזר בו	שאלה ג'.
ודאי צריך שעבר על	משומד שחזר בו אם	מלקות ודאי צריך דהא	משומד ד'
כמה עבירות עשה ולא	צריך לטבילי' או לא.	עבר לוי כמה עבירו עשה	שחזר בתשו'
תעשה זכריות ומיתות	כך ראינו דמלקות	ול"ת כריתות ומיתו ב"ד	למוטב צריך
בית דין טבילה לא צריך	הוא צריך דהא עבר	טבילה לא צריך דלאו גר	טבילה, או
דלאו גר הוא דצרי' טבי'	ליה כמה עבירו עשה	הוא דצריך טבילי' דעיולוי'	לא.
דהתם קא אתי מטיפה	ול"ת זכריות בי"ד,	מגיותו דהיתה הורתו	תשובה.
פסולה והורתו זלידי' שלא	טבילה לא צרי' דלאו	ולידתו שלא בקדו' דצריך	אינו צרי' ה'
בקדוש' צרי' טבי' דאפי'	גר הוא דצריך טבילי'	לעיוליה בקדושה דישרא'	ואפילו גוי
גר דמל וטבל אי הדר	דהתם לעיולוי' מגיותו	והאי בר ישר' הוא והורתו	שנת גייר
לגיותי ל"צ טבי' כי הדר	דהי' הור' וליד' שלא	וליד' בקדו' ולא צרי' טבי'	כראוי וחזר
אתי דקא אמ' טבל ועלה	בקד' והאי בר ישר' הוא	דאפי' גר דמל וטבל אי	לסורו ואח"כ
הרי הוא כיש' לכל דבר	והור' וליד' בקד' ול"צ	הדר לגיותו לא צרי' טבי'	חזר למוטב
	טבי' דאפי' גר דמהיל	כי הדר אתי דקאמרינן	אינו צריך
	וטבי' אי הדר לג' וחזי'	טבל ועלה הרי הוא כיש'	טבילה.
	ונהיהד ל"צ טבילה.	לכל דבר.	

ואעפ"י שמקבל מלקות צריך שיעמוד בפהרסייא לפני צבור ויתודה על מה שעשה ויתחרט על מעשים רעים שבאו לידו וכיון שעושה כן יודעין הכל שעשה תשובה מוחלטת ואין חוששין לערמה ומותר לאכול ולשתות עמו.

רב פלטוי זצ"ל י).

וששאלתם משומד שאמר רוצה אני לחזור ולא באותה מדינה. השבנו אתכם ז) כי אמרין מאן דאכיל שרין צריך לאלקוייה בר ישראל דמודי אורייתא דהי ומקיים מצות כי עבר ואכל שקין או רמש בר מלקיותא הוא אבל משומד שעבר על כל התורה ועבר על כל המצות על חייבי כריתות ועל חייבי מיתות ב"ד אידי מנגד ואידי משחבק. ועוד דאכיל שקצים ורמשים טבילה למה ליה טהרה וטמאה הוא דאיכא ודוקא חיישינן דלא מערים ומטמא כשרים בהדיה באכילה ובשתיה הנך כשרים עילויהו רמיא מילתא למידק בתריה דלא ליכלינהא דבר טמא ואי בהערמה קא עכיד אי איצריכי מילתא לגנודיה ולאטבולי כי היכון דליהוי ליה גדירא וחיוזק למילתא לינגד וליטבולי דקא אמרין ח) אמר ר' אלעזר בן יעקב שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבר על התורה אלא לעשות סייג לתורה. ומקבלינן ליה בתשובה דכתיב ט) שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם. טד הנה.

זבת שובות לגאון ד) ד' רשויות לשבת מאי פירושה.

תשובות רב נטרונאי גאון - ברודי (אופק) אורח חיים סימן ח

וששאלתם רצועות תפילין צריכין עבוד לשמן או לא.

כך הראונו מן השמים שרצועות של תפילין צריכין עבוד לשמן, שכך שנו חכמים (שבת כח רע"ב) לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה, ואמרין למאי הלכתא, לתפילין. תפילין בהדיא כתיב בהו (שמ' יג, ט) למען תהיה תורת ה' בפוך, מן המותר בפוך. ומפרקינן אלא לעורן, דתפילין עצמן הוא דאתוין מלמען תהיה תורת ה' בפוך {מן המותר בפוך}, ואצטריך רב יוסף למיתנא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד. ומקשינן תוב: עורן נמי, כיון דאמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני, וצריך (לעשותן) [לעשותן] בעור של תפילין, כתפילין עצמן דמי ומן המותר בפוך, ולא צריך דתני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים וכו'. שמעינן מינה מדעור של תפילין צריך עבוד לשמה משום עיבוד שי"ן, רצועות נמי, כיון שצריך לעשות ברצועה של טוטפות ד' וברצועה של יד יו"ד, צריכין עבוד לשמה.